

משה ינובסקי ואיליה זטקובצקי

סוציאליזם חזירי

כל מה שידעתם על מדינת הרווחה ולא העזתם
לומר

במקום פתיחה

לפני שאתם פותחים את הארנק, חשבו על כך טוב-טוב:

אולי כל העניין הזה מיותר לגמרי?

ראשית, כבר דפדפתם בספר, ראיתם את הקריקטורות והגרפים ואולי הספקתם לקרוא גם חלק מהציטוטים שמופיעים בתחילת הפרקים. באופן כללי, זה מספיק להבנת הרעיון המרכזי. האם כדאי באמת להוציא עוד כסף כדי להשתכנע שהבנתם את הרעיון?

חשוב גם שהעיצוב של הספר לא יבלבל אתכם. זאת לא יצירה סאטירית או הומוריסטית. ממש לא: בשנים האחרונות הוצאנו כמה ספרים עבי כרס שעוסקים ביחסי הגומלין בין חברה לכלכלה. "סוציאליזם חזירי" הוא תמצית של העבודות האלה, רק ללא הנוסחאות ובתרגום מכלכלנית לשפת בני אדם. אבל המהות של העבודות נשארה בעיקרה כשהיתה – ניתוח תהליכים בחברה. אנחנו מנסים להבין מה קורה בעולם המערבי בכלל ובישראל בפרט, למה זה קורה ולכן זה מוביל אותנו. אתם בטוחים שיש טעם לשלם על ניתוח המציאות אם ממש לידכם נמצאים כמה ספרי פנטזיה משובחים?

ועוד עניין: בפרסום מדעי היינו מתבטאים בשפה זהירה ומכובדת. היינו אומרים למשל: "ניתן לומר בסבירות גבוהה כי הנתונים אינם סותרים את ההנחה שלפנינו ניצבת חיה מין *Sus scrofa domestica*". בספר זה אנו כותבים פשוט "חזיר". זה, אולי, ברור יותר, אבל *Sus scrofa domestica* נשמע הרבה יותר טוב, והסתייגויות כמו "בסבירות גבוהה" ו"אינם סותרים" מאפשרות לחשוב שייתכן ובכל זאת יש כאן טעות ומדובר רק בכבשה או בכלל בארנב. אז אולי באמת עדיף לקנות משהו יותר נעים ומרוכך?

אבל הבעיה הכי גדולה של הספר אינה נעוצה בכך שהוא מנתח את המציאות בלי לנסות לרכך את מסקנות הניתוח. מה שגרוע באמת הוא שאנחנו בעצם לא אומרים שום דבר חדש. כולכם יודעים מה זה ביורוקרטיה, כיצד פועלת מערכת המשפט, איזה חינוך ניתן לילדינו בבתי ספר ממלכתיים, למי באמת דואגים ועדי העובדים ולמה המיסים רק עולים. אנחנו בסך הכול הרכבנו מהידיעות האלה תמונה מלאה. זה שווה הוצאה של כמה עשרות שקלים?

אבל אם אתם שייכים לאנשים המוזרים האלה שמעדיפים להתעמק ולא לדפדף, רגילים לחיות במציאות ולא לברוח לעולם מדומה, נוהגים לקרוא לדברים בשמם ולא להסתתר מאחורי מילים יפות, ומעדיפים

לראות את התמונה המלאה ולא חלקים קטנים ממנה... קנו את הספר. חייכם גם ככה מספיק קשים, כך שעוד הוכחה לכך שצדקתם לא תזיק לכם יותר מדי.

ואם בכל זאת החלטתם לקנות, דעו שהספר הזה לא היה יוצא בלי הסיוע והעצות של יהושע סוקול, רפאל זטקובצקי, רימה זטקובצקי ועוד קורא אחד שביקש להישאר בעילום שם, ובלי האיורים של הציירת אנה בנצ'וק. וכמובן, אנחנו מודים לפורום קהלת ולמנכ"ל שלו, מאיר רובין, על העידוד והתמיכה.

פרק 1 צמיחה או רווחה?

הולדת שומר הלילה

כולם רוצים לחיות טוב. אולי תתפלאו לקרוא את הדברים האלה, אבל בני אדם לא אוהבים להיות רעבים וחולים, וגם לא מעוניינים לסבול היום ולפחד מהמחר. הם מעדיפים שובע, בריאות ועתיד בטוח לילדיהם. כל אדם סביר מוכן לעבוד קשה כדי להבטיח אושר ויציבות לעצמו ולמשפחתו.

ובכל זאת, למרות הרצון והנכונות, עובדה היא שבמשך רוב שנות קיומה של האנושות, רוב אנשים חיו בעוני, ברעב ובפחד מפני העתיד.

האם ניתן לשנות זאת? כבר אלפי שנים שמומחים ופוליטיקאים והוגי דעות מנסים לתת מענה לקושיה הזאת. את רוב התשובות שהתקבלו עד כה ניתן לשייך לאחת מתוך שלוש קטגוריות: "אין מה לעשות", "צריך להתנהג יפה ולשמוע להורים (לצאר, לקיסר, לאל)" ו"צריך להחליף את נתניהו (צאר, קיסר, אל)". אבל עם הזמן התברר שגם ההמלצות האלה לא נתנו פתרון לטווח ארוך. האנשים המשיכו לעבוד קשה בלי ליהנות מפירות עמלם.

ברביקיו מכבשת הרש

הבעיה הגדולה ביותר היא שעבודה קשה אינה הדרך היחידה להשיג כסף, בתים, גמלים או מכונות. הרבה יותר קל ופשוט לקחת את כל אלה ממי שעמל והתאמץ.

בנית בית יפה? מצוין. עכשיו כל כנופיה באזור יודעת את מי צריך לשדוד. אספת נכסים שאתה חולם להעביר לצאצאים? סליחה, אבל לסוחרי העבדים יש תוכניות אחרות לגבי ילדיך. במצב שכזה, אם הפרס הגדול על הצלחה אינו אלא התקדמות אל ראש רשימת הקורבנות הפוטנציאליים, מה הטעם לעבוד ולהשקיע?

זוהי בדיוק הסיבה שבגללה בני האדם יצרו מדינות. בתפקידה המקורי המדינה היא בסך הכול גוף שתפקידו לשמור על אנשים עובדים מפני כל מי שמנסים לקחת בכוח את פירות עבודתם, ויהיו החמסנים האלה פושעים מקומיים או בני שבטים (או מדינות) שחיים מחוץ למדינה ולוטשים את עיניהם אל כל הטוב שבה.

מדובר בעצם בסוג של דמי חסות: לשלם קצת לכנופיה אחת (המדינה) כדי שכנופיות אחרות לא ייקחו הכול.

אבל כאן נוצרת בעיה: מי שיש לו הכוח להגן על התושבים יכול להשתמש בכוח הזה כדי לקחת הכול מאותם תושבים.

לכאורה נראה שהמדינה הפכה לליסטים. אבל התיאור הזה לא מדויק. יש הבדל גדול בין סתם חמסנים לבין שליטים. ליסטים הם בדרך כלל אנשים רעים. הם חושבים אך ורק על טובתם ודואגים אך ורק לכיסם. בדרך כלל הם גם לא טיפשים ועד מהרה הם מבינים שלא כדאי לגזול מהתושבים את כל רכושם. יותר רווחי לגבות מהם דמי חסות וכך לחלוב אותם לאורך זמן.¹

להבדיל מנותני חסות רודפי בצע, לשליטים יש מטרות טהורות. הם דואגים לטובת המדינה כולה. הם שואפים לשפר את מעמדה הבינלאומי של המדינה... הם חייבים לדאוג ליופייה... הם משתוקקים לחזק את החוסן הפנימי שלה... לכן יהיה זה צודק אם הנתינים ישתתפו במאמץ וישלמו קצת יותר מיסים... ועוד קצת יותר... ועוד טיפ-טיפה... הרי הכול נעשה בסופו של דבר למענם. ואם הם לא מסוגלים להבין דבר כה פשוט ולהיפרד מנכסיהם מרצון, הכוח תמיד בידי המלך והוא לא יהסס להשתמש בו. כפי שהזהיר בזמנו שמואל הנביא, "אֶת בְּנֵיכֶם יִקַּח [...] וְאֶת כְּרַמֵּיכֶם וְזִיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח [...] וְאֶתְם תִּהְיוּ לוֹ לְעֶבְדִים".

ההיסטוריה מלאה מלכים נמרצים שבניסיונם לפעול למען המדינה שדדו ודיכאו את נתיניהם. הורדוס, פיוטר "הגדול" ולואי ה-14 ניסו להעלות את המעמד של ממלכותיהם. איסבל מקסטיליה ואיוון "האיום" פעלו במרץ לטיהור מדינותיהם מכופרים, ואנטיוכוס אפיפנס ניסה להאיר את עולמם החשוך של נתיניו הברברים באורה של התרבות ההלניסטית... המטרות של השליטים הנמרצים האלה ושל דומיהם היו מגוונות, אבל הסוף היה דומה. פרויקטים שאפתניים שנועדו לרומם את המדינה דרשו עוד ועוד כסף, מלחמות שהתנהלו למען טובת הכלל הצריכו עוד ועוד חיילים, והנתינים כמובן הם שחויבו לספק את כל אלה. והתוצאה? חורבן הכלכלה ומאות אלפי הרוגים (לפעמים גם מיליונים, אבל מי **סופרן** [10]).

בסופו של דבר הוחלף המלך המבריק והשאפתן במלך פחות מבריק ושאפתן, השקט חזר והמדינה ניסתה להתאושש, עד בואו של השליט השאפתן הבא והתוכניות הגרנדיוזיות שלו. כך קרה שמאז הופעת המדינות הראשונות בני האדם חיו בין הפטיש לסדן – בין איום הליסטים והכובשים הזרים לבין

¹ ההבדל בין השודד שלוקח הכול והשודד שמניח לבני חסותו להתפתח והקשר שלהם למשטרים שונים מתואר בהרחבה בספרים של הכלכלן האמריקאי מנסור אולסון וחוקרים אחרים. ראו למשל: Olson, 2000; Hirshleifer, 2001; North et al, 2009

הצרות שהביאו מי שהיו אמורים להגן עליהם. ולכן תקופות השגשוג היו קצרות יחסית והתחלפו בשנים של הרס ועוני.

הנה דוגמאות לכמה שליטים משבשים מהסוג נזה:

פליפה ה-2 מלך ספרד הודיע לנתיניו ההולנדים שעליהם להישאר קתולים גם אם האמונה הפרוטסטנטית נראית להם יותר, וכי הם חייבים לשלם מיסים גם אם התנהגות המלך מנוגדת לאינטרסים שלהם. אך ההולנדים הביאו לתשומת ליבו של המלך כי הם מפקפקים בזכותו לכפות עליהם את דתו, ותותחי ספינותיהם הבטיחו שטענותיהם נשמעו.

צ'רלס ה-1 סטיוארט מלך אנגליה החליט למלא את אוצרו גם ללא הסכמת נתיניו. בשם חזון המונרכיה האבסולוטית הוא פיזר את הפרלמנט וגם הכניס עשירים לכלא בעוון "פשעי מס" והחרים את רכושם. כאשר הנתינים קצרי הראייה מרדו, הוא ניסה להגן בכוח הזרוע על זכותו הקדושה להמשיך לשדוד אותם. צבאותיו הובסו, הוא נתפס וראשו נערף.

ג'ורג' ה-3 מלך אנגליה השלים עם מגבלות הכוח בארצו, אבל סבר כי לפחות במושבות הוא לא חייב לשמוע בקולם של המתישבים פשוטי העם. על דרישותיהם המינימליות - לקבל ייצוג בפרלמנט - הוא השיב בשיגור משלחת צבאית מענישה. פשוטי העם ניפצו את תקוותיו של ג'ורג' ואחיו הבריטים באופן הבוטה ביותר. האמריקאים הודיעו לעולם על "פיטור" השליט שמזלזל בדרישות נתיניו. צבאו של ג'ורג' וושינגטון העביר את המסר למלך ג'ורג' והכרזת העצמאות של ארצות הברית היתה משום הודעה רשמית על סוג חדש של משטר – רפובליקה דמוקרטית חוקתית.

טבעי לא להיות פוזיטיבי

וכאן המקום לשאול:

מהי דמוקרטיה?

מתברר שאף אחד לא יודע בוודאות. עיתונאים נוהגים להזכיר שבמדינה דמוקרטית העם בוחר את השליטים. אם כך, טורקיה ורוסיה הן דמוקרטיות, ואילו בריטניה לא, שהרי איש לא בחר את המלכה. מומחים למדעי המדינה מסבירים שדמוקרטיה היא משטר... או בעצם שיטת ממשל... או... בקיצור, נכון להיום קיימות יותר מחמש מאות הגדרות לדמוקרטיה, וכל מי שעוסק בתחום רשאי להגדיל את הרשימה.

כך או כך, כאשר אנחנו מדברים על דמוקרטיה, אנחנו חושבים בעיקר על התוצאות. כלומר, על חופש, שגשוג ותוחלת חיים גבוהה. במדינה דמוקרטית אנחנו יכולים לא רק לעבוד, אלא גם ליהנות מפירות עמלנו, שכן אף בעל תפקיד (שר, ראש עיר, קצין) לא ישדוד אותנו. איש לא ישליך אותנו לכלא משום

שהפרענו לו בהשגת מטרותיו, או משום שהבית שלנו מצא חן בעיניו. והכי חשוב, לא משנה מי יהיה בשלטון, המצב הזה יישמר.

אבל למה דמוקרטיה מביאה לתוצאות אלה?

התשובה טמונה במילה השלישית בביטוי שסגר את תת-הפרק הקודם – "רפובליקה דמוקרטית חוקתית". דמוקרטיה, כפי שהיא ידועה כיום, היא משטר המבוסס על התפיסה של ה"חוק הטבעי".

המושג "חוק טבעי" אינו אומר הרבה לרוב האנשים. טוב, הסבר של משהו לא ברור בעזרת משהו עוד פחות ברור הוא תחביב מוכר של כלכלנים, אלא שהפעם ההסבר אינו בא מתחום הכלכלה אלא מתורת המשפט.

קיימות שתי גישות עיקריות לחוק: פוזיטיבית וטבעית. הגישה הראשונה טוענת שהחוק אינו קשור בהכרח עם צדק ומוסר, ושחוקים תקפים משום שהריבון (מלך, קיסר) חוקק אותם. העם חייב לציית לחוק מסוים מעצם היותו חוק וכחלק מהציות לשלטון. במשפט אחד: החוק כפוף למלך.

הגישה השנייה היא זו של המשפט הטבעי (או שלטון החוק) והיא מושתתת על ההנחה שיש כללים מסוימים שנובעים מטבעו של אדם (או שניתנו מלמעלה) ואשר אסור לפיכך להפר אותם. כל חוק שחוקק שליט כלשהו תקף כל זמן שאין הוא סותר את הכללים האלה והעם חייב לציית לשליט כל זמן שהשליט אינו מפר את החוק הטבעי. במשפט אחד: המלך כפוף לחוק.

במשך אלפי שנים – מאז חוקי חמורבי ועד סוף ימי הביניים – שלטה הגישה הפוזיטיבית שלטון ללא עוררין. לאיש מהפילוסופים ומחכמי הדת והמשפט במערב לא היה ספק שלשליט יש זכות לחוקק חוקים כאוות נפשו ולדרוש ציות מוחלט. התוצאות של הגישה הזאת ידועות לנו היטב.

הופעת הדמוקרטיה היתה אפוא בגדר שינוי תפיסה - עליונות החוק במקום עליונות השליט. החוק הוא זה שמבטיח לאנשים את הזכויות הטבעיות שלהם ואיש אינו רשאי לשלול את הזכויות האלה.

כל מי שגדל על ברכי התרבות המערבית יודע בדיוק מהן הזכויות הטבעיות של האדם. מדובר בזכות לחיים, בזכות לחופש ובזכות לקניין. אי אפשר לדמיין דמוקרטיה בלי שמירה על הערכים האלה.

ומהו מקומה של הרשות המדינית (ממשלה/מלך/נתניהו) במבנה הזה? שלטון החוק פירושו כי לממשלה אין זכויות. יש לה אך ורק חובות וסמכויות הדרושות כדי למלא את החובות האלה.

מדינה דמוקרטית היא מדינה הכפופה לחוקים שהתפרסמו ברבים ואשר מחויבת לספק לאזרחיה הגנה מבחוץ, ביטחון בבית ומשפט צדק. כלומר, את שלוש זכויות היסוד של האדם. במילים אחרות: מדינה דמוקרטית היא מדינה המגינה על אזרחיה מפני אלימות ורמייה גלויה. לא יותר – אך גם לא פחות. היא אינה מתערבת בחיי האזרחים ואינה מנסה לחנך ולשפר. היא סוג של **שומר לילה**: מי שמגן, אך אינו נראה.

זכויות הפרט, שלטון החוק ורשויות שתפקידן לשרת את הציבור הם המאפיינים מרכזיים של כל דמוקרטיה בעולם, ובחירת שליחי הציבור היא המנגנון שנועד להבטיח פעולה יעילה של המדינה הדמוקרטית. היום אנחנו יכולים ליהנות מפירות ההצלחה של המדינה הזאת.

החופש לחיות טוב

במשך אלפי שנים הסתכנו מי שעבדו קשה ונהנו מהצלחה כלכלית בפרס מסוכן - כלא/רצח בידי שליט/שודד או (במקרה הטוב) החרמת הרכוש בידיהם. תמריץ מפוקפק לעבוד ולהשקיע.

במשטר דמוקרטי זכויות הפרט ליהנות מעבודתו ומפרי עמלו מוגנות בחוק ונעשו בסיס קיומה של מדינה. לא צריך להיות פרופסור לכלכלה (באמת לא צריך, זאת עבודה ממש לא קלה) כדי להבין שההגנה הזאת מעודדת את בני האדם להשקיע בעבודתם ולהתמיד בה.

ואכן, אינספור מחקרים מאשרים שמדינות דמוקרטיות, שמצליחות להגן על הפרט ועל חירותו ורכושו, מגיעות להישגים נאים בכל קנה מידה ובכל תחום שהוא – רמת החיים, איכות החיים, אורך החיים (נכון שזה מפתיע? הרי לא ידעתם את זה קודם, נכון? מה, ידעתם?). חשוב לא פחות: הצמיחה הכלכלית במדינות הדמוקרטיות נשמרת כבר כמה מאות שנים והיא אינה קשורה לחילופי שלטון ולמצב הפוליטי.

(כדי שלא להלאות אתכם בסיפורים על ההישגים של מדינות דמוקרטיות יחסית למדינות שאינן כאלה, ריכזנו כמה נתונים בסוף תת-הפרק, בתת-פרק הנושא את הכותרת "במקום אלף מילים").

בסדר. אז כולנו מסכימים שהחוק ששומר על הזכויות הטבעיות של האזרחים מקדם את החברה. אנחנו מבינים גם שהחוק הטבעי הזה פוגע בפוליטיקאים למיניהם, שכן הוא אינו מאפשר להם לחוקק חוקים ככל העולה על דעתם. בהתחשב בתאוות הכוח של רבים מהפוליטיקאים, המצב הקיים מעורר שאלה פשוטה: כיצד מדינות דמוקרטיות הצליחו במשך תקופה למנוע מאותם פוליטיקאים לכופף את החוק לפי רצונם?

המנגנון שמבטיח שמירה על זכויות הפרט, יציבות וצמיחה, מתבסס על שלושה יסודות: בחירות חופשיות, חופש ביטוי וחופש עיסוק. עם זאת, בפועל כל זה מסתכם במילת קסם אחת:

תחרות.

חופש העיסוק מבטיח שכל אדם יכול לבחור כיצד ירוויח את כספו. אבל יהיה הדבר שהאדם מוכר אשר יהיה – עגבניות, מכוניות, כישורים כמו ידע שצבר או היכולת להרים מקרר – כדי להצליח עליו לשכנע אחרים שהוא טוב (יפה, מוכשר, חזק, זול); ולא סתם טוב (יפה, מוכשר, חזק, זול), אלא טוב (יפה, מוכשר, חזק, זול) יותר מהמתחרים שלו.

בחירות חופשיות הן הזכות של כל האזרחים הבוגרים לבחור את נציגיהם בשלטון – או במילים אחרות, את מי שישלטו בהם – וגם הן סוג של תחרות. פוליטיקאים מנסים למכור את עצמם לאזרחים, וכל אחד מהם מנסה להוכיח לא רק שהוא טוב (יפה, מוכשר, חזק), אלא גם שהוא טוב יותר מהפוליטיקאים האחרים ותורם יותר מהם.

כדי שאזרחים ידעו מי באמת מוכר הישגים ומי מוכר לוקשן חייב שיתקיים חופש ביטוי. אבל חופש ביטוי לא יכול להתקיים בלי חופש העיסוק. במדינה דמוקרטית כל אחד, ולא רק חבר ילדות של ראש הממשלה, רשאי להוציא לאור עיתון. כל אחד, ולא רק בן של שר, יכול לכתוב בו. וכלי תקשורת מתחרים ביניהם מי ימצא יותר סיפורים על פוליטיקאים.

שלושת היסודות קשורים הדוקות זה בזה: חופש העיסוק מבטיח שחופש הביטוי לא ייפגע; חופש הביטוי משמש ערובה לקיומן של בחירות חופשיות; ופוליטיקאי שנבחר בבחירות חופשיות לא יעז לפגוע בחופש העיסוק ובחופש הביטוי כי מיד יאבד את הג'וב שלו. החוט המשולש לא במהרה יינתק, ומעגל הקסמים הזה מבטיח יציבות וצמיחה לאורך שנים.

רק שאלה אחת נשארת פתוחה: האם המחברים של הספר הזה פתחו אי-פעם את החלון או את העיתון? ואם כן, כיצד הם לא שמו לב שהמציאות (איך לומר זאת בעדינות) קצת לא דומה לתמונה שהם מציירים? איך הם לא הבינו שפוליטיקאים מוכרים את עצמם אבל לא את ההישגים שלהם, שחופש הביטוי שמור רק לחלק מאוד מסוים של האוכלוסייה, ושחופש העיסוק פירושו חופש לממן מכספי המיסים את אלה שאינם עסוקים?

טוב, האמת היא שהם פתחו, ועוד מעט, בתת-הפרק "מי מרוויח ממדינת הרווחה", ננסה להסביר כיצד מדינות דמוקרטיות הידרדרו למצב הזה.

אבל לפני כן, כמה מילים ואיורים בזכות הדמוקרטיה:

במקום אלף מילים: מדינת שומר הלילה וכמה מהשינויים באיכות החיים שהיא הביאה

כאמור, בני אדם מעדיפים חיים טובים וארוכים ככל האפשר להם ולילדיהם. גם כלכלנים הם בני אדם, אבל הם אוהבים למדוד את המשתנים האלה. "חיים בעושר" מבחינתם הם תמ"ג² גבוה לנפש, ו"חיים ארוכים" הם תוחלת חיים גבוהה ושיעור נמוך של תמותת תינוקות.

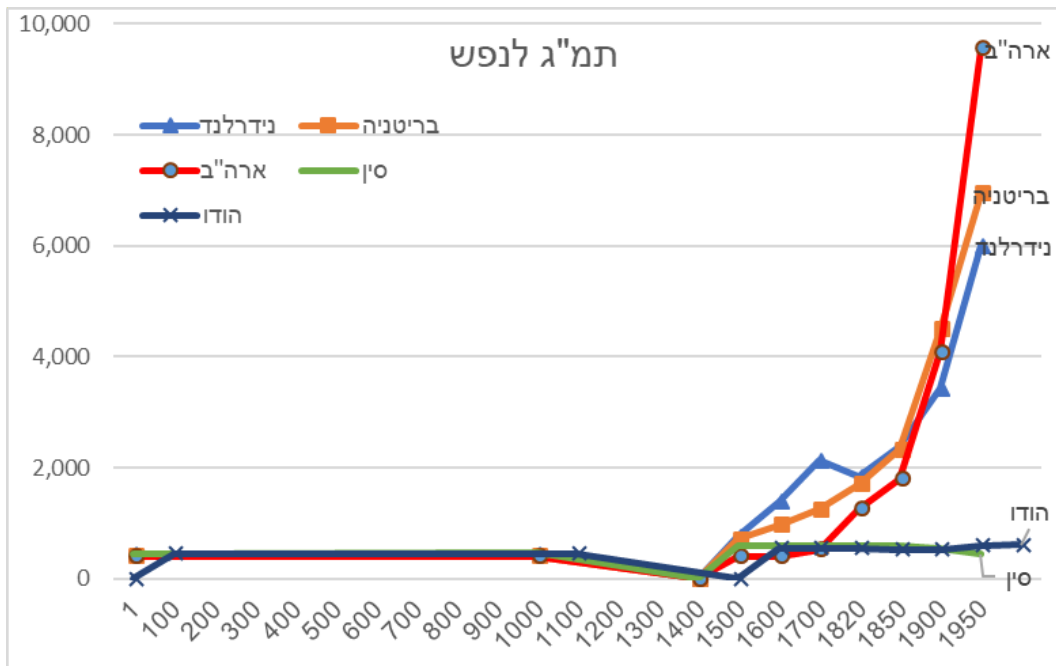
לא מומלץ להשתמש בשיטה הזאת בעת כתיבת ברכות יום הולדת, אבל היא מועילה מאוד כאשר רוצים לנתח שינויים באיכות החיים לאורך השנים. למטה מוצגים שלושה איורים המציגים שינויים בשלושת המדדים האלה – תמ"ג לנפש, תוחלת חיים, שיעור תמותת תינוקות – בכמה ממדינות המערב ובכמה מדינות שלא עברו למסלול של צמיחה כלכלית מודרנית.

איור 1 מציג שינויים ברמת החיים ואיור 2 מציג שינויים בתוחלת החיים, והמסקנה משניהם זהה: עד תקופה מסוימת הנתונים האלה היו דומים בכל העולם, אבל ברגע שמדינות אחדות החלו לאמץ את המודל של הקפיטליזם המודרני, גם איכות החיים בהן וגם אורכם פשוט זינקו.

איור 1: תמ"ג לנפש (בדולרים בינלאומיים)³

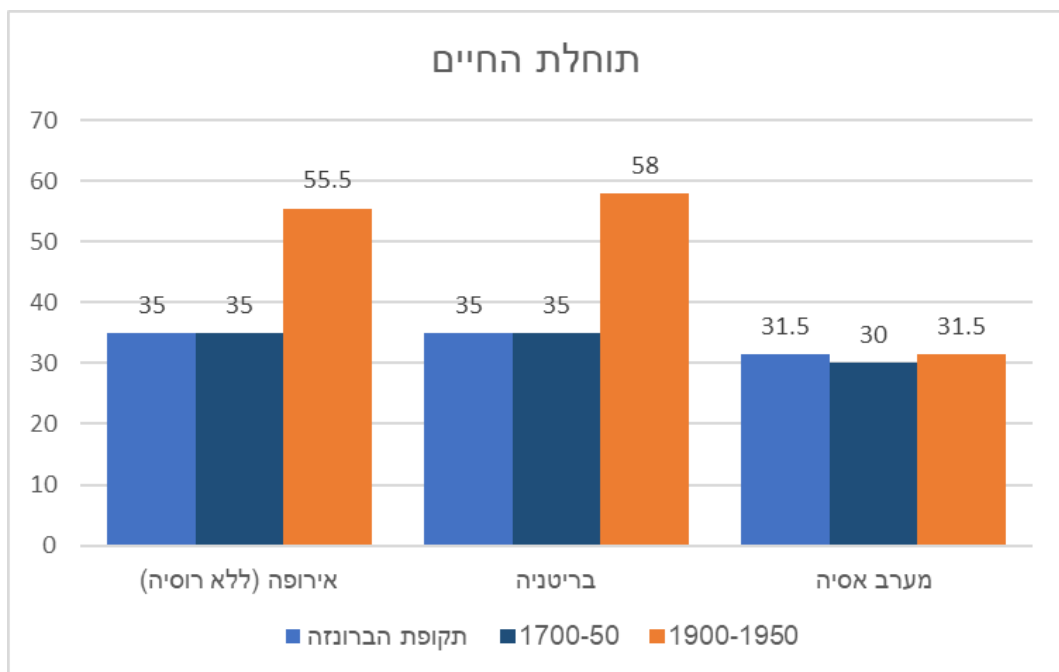
² תוצר מקומי גולמי (GDP) הוא הערך הכולל של המוצרים והשירותים המיוצרים בשטחה של מדינה מסוימת במהלך שנה אחת. תמ"ג לנפש הוא התמ"ג חלקי גודל האוכלוסייה.

³ הערות: דולרים בינלאומיים מחושבים על בסיס מחירים של סל צריכה בינלאומי בכל עת; התמ"ג לנפש בארה"ב לפני שנת 1500 הוא התמ"ג המשוער בשטחי אמריקה הצפונית באותה העת.

המקור: Maddison Project Data Base

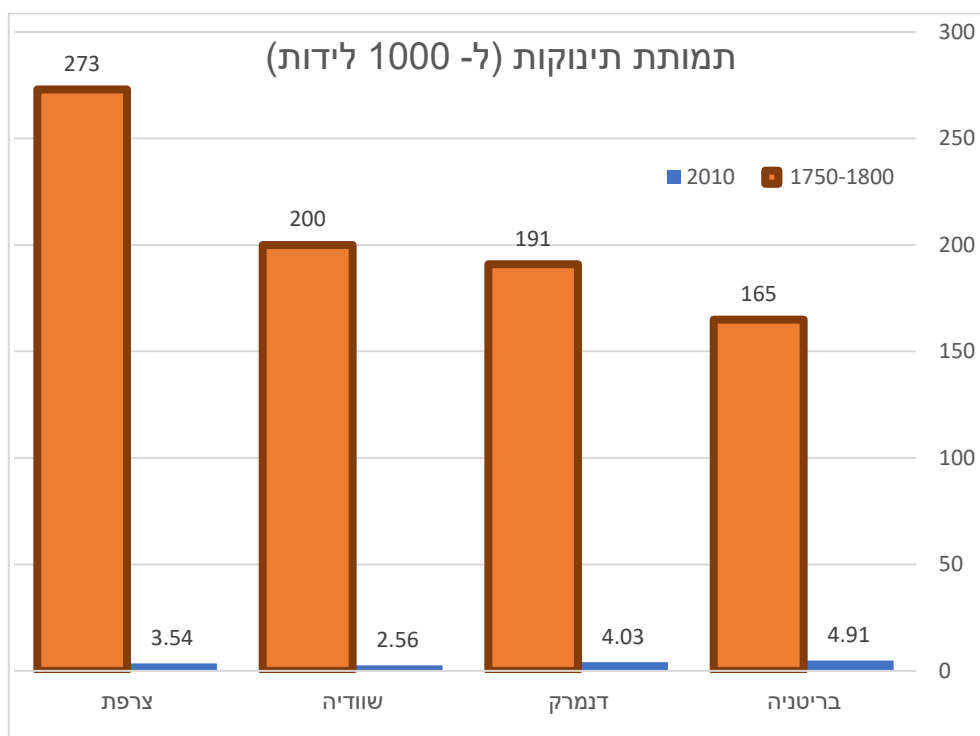
איור 2: תוחלת חיים

המקור: Massimo Livi Bacci

איור 3 מציג את השינויים בתמותת תינוקות. זהו אולי ההישג החשוב ביותר של הקפיטליזם – הפיכת התופעה המפחידה הזאת מעניין שבשגרה לאירוע נדיר. אנחנו עוד נחזור למדד הזה בתת-הפרק "בריאות".

איור 3: תמותת תינוקות (ל-1,000 לידות)⁴

המקור: Massimo Livi Bacci , World Population Prospects

⁴ הנתונים לשנים 1750-1800 מתייחסים לתמותת תינוקות בשנה הראשונה לחייהם.